

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF POLITICAL RIGHTS AND FREEDOMS OF HUMAN AND CITIZEN IN DEMOCRATIC STATES

Марачук А.В., студент II курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шулепова О.О., студентка II курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У цій статті авторами аналізуються зміст і система політичних прав і свобод людини і громадянина, наводяться критерії класифікації політичних прав і свобод, що склалися в науці. Також розглянуто актуальні проблемні питання щодо реалізації та забезпечення політичних прав та свобод громадян (виборчих прав, права на об'єднання, право на демонстрації і мирні зібрання та інші права), захист політичних прав, а також перспективи вирішення цих проблем у сучасних умовах. Особливу увагу автори приділили проблемним питанням реалізації виборчих прав.

Автори розкривають особливості міркувань про політичні права та свободи, зроблені деякими фахівцями у різні часи та за різних соціально-економічних і політичних умов.

Автори обґрунтовують, що для ефективного реалізації політичних прав громадян у сучасному періоді, необхідне їх регулювання на рівні міжнародно-правових стандартів; має бути забезпечено матеріальну можливість реалізації політичних прав та свобод громадян; має бути створено правовий механізм та процедуру забезпечення реалізації політичних прав та свобод громадян, систему захисту даних прав, у разі їх порушення.

Автори роблять висновок, що багато форм участі громадян у управлінні державними справами не використовуються з достатньою ефективністю. З одного боку, про це свідчать такі чинники, як низька активність виборців на виборах органів державної влади та органів місцевого самоврядування; слабкий інтерес до діяльності обраного ними представника; незначна участь у різноманітних громадських формуваннях. З іншого боку, вагомою перешкодою для реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами є високий рівень бюрократизму в державних органах, надмірна закритість доступу до діяльності в органах державної влади, відсутність достатньо спрямованої на розвиток суспільної активності громадян політики. Отже, законодавець, - й суспільство в цілому, - чекає дуже відповідальні і складна робота щодо вироблення та унормування дієвих механізмів реалізації політичних прав і свобод громадян.

Ключові слова: держава, права людини, права громадянина, критерії класифікації, політичні права, виборчі права, захист прав, реалізація політичних прав людини.

In this article, the authors analyze the content and system of political rights and freedoms of a person and a citizen, the criteria for the classification of political rights and freedoms developed in science are given. Current problematic issues regarding the implementation and provision of political rights and freedoms of citizens (voting rights, right to association, right to demonstrations and peaceful assembly and other rights), protection of political rights, as well as prospects for solving these problems in modern conditions are also considered.

The authors paid special attention to the problematic issues of the exercise of electoral rights.

The authors reveal the peculiarities of considerations about political rights and freedoms made by some specialists at different times and under different socio-economic and political conditions.

The authors substantiate that for the effective implementation of the political rights of citizens in the modern period, their regulation at the level of international legal standards is necessary; the material possibility of realizing the political rights and freedoms of citizens must be ensured; a legal mechanism and procedure for ensuring the realization of political rights and freedoms of citizens, a system for protecting these rights in case of their violation must be created.

The authors conclude that many forms of citizen participation in the management of state affairs are not used with sufficient efficiency. On the one hand, this is evidenced by such factors as low voter turnout in the elections of state authorities and local self-government bodies; weak interest in the activities of their elected representative; insignificant participation in various public formations. On the other hand, a significant obstacle to the implementation of the right of citizens to participate in the management of state affairs is a high level of bureaucracy in state bodies, excessive closedness of access to activities in state authorities, and the absence of a policy sufficiently aimed at the development of social activity of citizens. Therefore, the legislator, and society as a whole, is waiting for very responsible and difficult work on the development and normalization of effective mechanisms for the realization of political rights and freedoms of citizens.

Key words: state, human rights, citizen's rights, classification criteria, political rights, electoral rights, protection of rights, implementation of political human rights.

Постановка проблеми. Політичні права громадян України, разом з громадянськими правами і свободами – це пріоритетні види у системі конституційних прав і свобод людини і громадянина. Саме ці права і свободи людини були першочергово закріплені в перших конституціях і конституційних актах Європи та Америки та ознаменували утвердження нових для тих часів буржуазно-демократичних відносин. Загальновідомо, що свавільне порушення владою громадянських і політичних прав людини, зокрема, права на участь в управлінні державними справами ставали визначальною причиною більшості революцій, включно з Революцією гідності в Україні. Високий рівень розвитку законодавства та практична реалізація політичних прав і свобод є показником та одним з критеріїв демократичної держави. Держава має, безумовно, демократичну Конституцію, що містить широкий пере-

лік політичних прав і свобод, а також чималу кількість законів, в яких ці політичні права конкретизовано та розвинуто. Ідеальних демократій у світі не існує, але в той же час рівень демократизму в кожній країні відрізняється і залежить від багатьох умов і факторів (історичного минулого, традицій, соціально-економічних умов тощо). У будь-якій державі, залежно від цих факторів, існують певні бар'єри, що перешкоджають громадянам законно здійснювати встановлені конституцією права та свободи. Сьогодні існують істотні проблемні питання забезпечення гарантій політичних прав та свобод людини.

Великомасштабні перетворення в Україні з усією гостротою визначили питання про зміст та систему політичних прав і свобод людини, яке у вітчизняній і зарубіжній літературі і досі залишається дискусійним, оскільки відсутній не тільки чіткий перелік, але й критерії, за

якими можна було б класифікувати політичні права і свободи. Політичні права і свободи громадян мають високу морально і політико-правову цінність, адже такі фундаментальні характеристики держави, як політична влада та її апарат, формуються суспільством та виражають тільки його інтереси, бо саме це є умовою демократичного політичного режиму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конституційні права та свободи людини і громадянина є традиційно актуальною проблематикою наукових досліджень вчених-правознавців. У науці конституційного права проблеми прав і свобод людини, а також їх гарантії ґрунтовно досліджені в роботах таких науковців, як Ю. Барабаш, М. Козюбра, А. Колодій, А. Крусян, П. Любченко, Р. Максакова, М. Мацькевич, Н. Мяловицька, В. Нестерович, В. Погорілко, О. Пушкіна, В. Речицький, А. Селіванов, В. Сербогін, О. Скрипнюк, О. Совгира, О. Батанов, А. Будагова, В. Копейчиков, В. Кравченко, І. Кушнір, О. Кушніренко, А. Мордовець, А. Олійник, В. Патюлін, П. Рабінович, Т. Синокова тощо. Ця проблематика не втрачає своєї важливості для подальшого розвитку держави і громадянського суспільства в умовах підвищення політичної активності громадян.

Формулювання цілей статті. Проблема розкриття змісту політичних прав і свобод людини і громадянина є недостатньо дослідженою та недостатньо систематизована українськими фахівцями-правниками. Тому виникає нагальна потреба в глибокому науковому аналізі проблем визначення змісту та реалізації політичних прав і свобод людини і громадянина. Отже, **мета статті** – це розгляд та аналіз політичних прав та свобод людини й громадянина; виявлення їх сутності та змісту; визначення призначення цих прав у системі конституційних прав і свобод України; здійснення загальної характеристики найважливіших політичних прав і свобод громадян України; а також дослідження особливостей та можливостей реалізації цих прав в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що права громадянина є універсальною категорією, що базується на природі людини та можливості користуватися елементарними та необхідними благами в умовах безпечного та вільного існування особистості в суспільстві. У результаті реформ, в Україні були створені умови для повноцінного функціонування громадянського суспільства та правової держави, в якій права та свободи людини проголошуються найвищою цінністю. Вони дають можливість громадянам брати участь у державному управлінні, як елементі правової та демократичної держави. У свою чергу, до політичних прав віднесено такі: виборчі права, право на демонстрації і мирні зібрання та інші права. За рівнем практичної реалізації та розвитком законодавства про політичні права і свободи можна визначити рівень демократизації держави.

У теперішніх умовах, складно говорити про повну реалізацію політичних прав і свобод людини, оскільки на даний момент немає достатнього захисту політичних прав і свобод з боку держави. У свою чергу, з боку громадян відзначається нігілістичний настрій щодо можливості реалізації політичних прав. Адекватна реалізація цього виду прав є проблемою, яка характерна не тільки для нашої держави.

Політичні права та свободи – це важлива категорія суб'єктивних прав і свобод громадянина. Їх цілком можна розглядати як «забезпечену людині законом та публічною владою можливість участі (як індивідуально, так і колективно) у суспільно-політичному житті держави та у здійсненні державної влади» [1, с. 43].

Політичні права громадян є неодмінною умовою функціонування інших видів прав, оскільки вони становлять органічну основу системи демократії і виступають як цінності, якими влада повинна обмежувати себе і на які повинна орієнтуватися.

Уявлення про політичні права особистості, як про один з основних елементів суспільного життя, існували ще до Аристотеля, який називає людину «політичною твариною» [2, с. 42]. У конституціях сучасних країн політичні права, зазвичай, займають одне з центральних місць. Причому, це стосується і багатьох недемократичних держав, які лише декларують у конституціях можливість реалізації цих прав, а на справді постійно обмежують їх реалізацію.

Перші міркування про політичні права та свободи знаходяться у «Політиці» Аристотеля. Філософ, звертаючись до політичних проєктів Платона, розмірковує про політичну участь громадян, тобто участь у житті держави: «Почати слід насамперед із встановлення того принципу, який є точкою відправлення при справжньому міркуванні, а саме: неминуче, щоб усі громадяни брали участь або у всьому, що стосується життя держави, або ні в чому, або в одних справах брали участь, в інших – не брали б. Щоб громадяни не брали участі ні в чому – це, очевидно, неможливо, тому що держава є певним спілкуванням, а отже, насамперед, є потреба, що виражається у займанні спільно певного місця; адже місце, яке займає одна держава, є певною єдністю, а громадяни є спілниками (κοινονοι) однієї держави» [3, с. 4].

У епоху середньовіччя політичні права та свободи було відображено у англійській Великій хартії вольностей в 1215 році [4]. У Хартії, як відомо, містився перелік політичних вимог щодо гарантій прав і свобод, які король змушений був прийняти. Ідеологи буржуазного лібералізму розглядали політичну свободу як право участі у політичній владі та як основу громадянської свободи.

Мислитель Нового часу Т. Гоббс міркував про політичні права та свободи громадян. «Цю останню Гоббс розуміє як «частину природного права, яка залишена громадянам і яку їм дозволено мати відповідно до цивільних законів» [5, с. 40].

Ш. Л. Монтеск'є вважав, що для забезпечення свободи громадян необхідний поділ влади, а політична свобода, на його думку, є основою душевного спокою. У праці «Про дух законів» Ш. Монтеск'є стверджує: «Свобода політична полягає у нашій безпеці, або, принаймні, у нашій впевненості, що ми у безпеці. Ця безпека найбільше піддається нападам у кримінальних процесах за звинуваченнями публічного чи приватного характеру. Тому свобода громадянина залежить головним чином від доброякісності кримінальних законів» [6].

Представник англійського Просвітництва Д. Прістлі (1733-1804) досліджував у своїй творчості питання політичної та громадянської свободи. Цим проблемам присвячена праця: «Нарис про основні засади державного правління та про природу політичної, громадянської та релігійної свободи». Прістлі пише про два види свободи і, на його думку, політична свобода дозволяє брати участь громадян у державному житті, визначати політичну лінію держави через голосування з виборів посадових осіб тощо. На думку дослідника, політична свобода є головною, вона охороняє економічну. «Чим більшу політичну свободу має народ, тим міцніше його громадянська свобода» [7, с. 52].

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель політичні права та свободи пов'язував з публічністю. У праці «Філософія права» пише, що: «Публічність станових зборів служить чудовим виховним видовищем для громадян, і на цьому прикладі народ найкраще вчиться розуміти, у чому його справжні інтереси». Філософ говорить про те, що забезпечує громадянський стан: «Індивід, за своїми обов'язками підданий, знаходить як громадянин у виконанні цих обов'язків захист своєї особистості та власності; увагу до особливого добра і задоволення його субстанційної сутності; свідомість та почуття того, що він член цього цілого; і в цьому виконанні обов'язків громадянами як звершень та справ на користь держави, держава набуває основ своєї міцності».

На думку Гегеля, ідея свободи досягла найбільшого

здійснення у конституційній монархії, заснованій на поділі влади, що й гарантує публічну свободу. Як відомо, Гегель розрізняє громадянське суспільство та політичну державу. Крім того, Гегель стверджує, що в громадянському суспільстві предметом є людина як *bourgeois* (буржуа), що представляє економічну сферу суспільства і персоніфікує її. Людина як буржуа відрізняється від громадянина як *citoyen* (члена політичної держави), що представляє політичну сферу і персоніфікує її. У своїй праці «Єнська реальна філософія» він пояснює: «Одна і та сама людина дбає про себе і свою сім'ю, працює, укладає договори і т. д., і він же працює для загального, має останнє своєю метою. Згідно з першою стороною, він називається *bourgeois*, згідно з другою - *citoyen*» [8, с. 5-9].

Політичні права та свободи, участь громадян як володарів політичних прав, громадянськість – ці проблеми хвилювали багатьох мислителів, письменників і філософів різних часів.

Декларація прав людини і громадянина 1789 р. в числі політичних, в сучасному розумінні прав і свобод, закріплювала наступні: право на участь в законодавчому процесі (ст. 6); право вимагати звіту від будь-яких посадових осіб (ст. 15). Але не знайшли закріплення в даному документі такі важливі права і свободи, як свобода зборів, свобода спілок та свобода петицій. Вперше були законодавчо оформлені свободи зборів і петицій в Bill of rights Конституції Пенсильванії, прийнятої 28 вересня 1776 р. (ст. 16) [9].

Подальше нормативне регулювання політичних прав і свобод отримали в перших десяти поправках до Конституції США, які іменувалися часто як американський Біль про права. Вітчизняна історія розвитку законодавства про політичні права і свободи, як, втім, і історія політичних прав та свобод в Україні в цілому, починає відлік з прийняття Маніфесту «Про вдосконалення державного порядку» від 17 жовтня 1905 р., яким «населенню дарувались непорушні основи громадянської свободи на началах дійсної недоторканості особистості, свободи совісті, слова, зборів та спілок».

Сутність політичних прав тісно пов'язана з правами особистості, оскільки політичні права доповнюють та поєднують свій зміст з іншими видами прав людини. Наприклад, право на свободу вираження думок у ході публічних розглядів неможливо без права кожного діяти вільно і без втручання [10, с. 96].

Важливо розглянути роль та значення політичних прав. Так, такі права дозволяють індивідам діяти як суб'єкти політичної системи. Сучасні визначення політичних прав людини, як правило, зводяться до можливостей активної участі громадян в управлінні державним та громадським життям. Тому можна розділити їх на дві відповідні групи:

1) правомочності щодо участі у формуванні та функціонуванні публічно-владного механізму (виборчі права, право на участь у референдумі, право петицій);

2) правомочності щодо участі в житті суспільства (право на асоціації, свобода демонстрацій).

Питання змісту і системи політичних прав і свобод людини у вітчизняній та зарубіжній літературі залишається дискусійним, оскільки відсутній як їх чіткий перелік, так й критерії, за якими можна було б класифікувати політичні права та свободи. Для вирішення цього проблемного питання необхідно враховувати, що права людини є системою, впорядкованою своєю структурною будовою, первинними елементами якої є окремі права, кожні з яких мають свою структуру. Політичні права та свободи громадянина входять у загальну систему суб'єктивних прав. Конституційне право постає як провідна галузь у системі права загалом і тому суб'єктивні права, регульовані нормами цієї галузі, зокрема і політичні права та свободи громадян, займають аналогічне місце. Політичні права людини і громадянина організовані в самостійну систему

в такий спосіб, що з вони всі безпосередньо пов'язані та одне право витікає з іншого [11, с. 296].

Класифікація конституційних права і свободи людини і громадянина завжди умовна і можлива лише з урахуванням певних критеріїв. Варто зазначити, що одне й те право чи свобода може включатися одночасно у кілька класифікаційних груп (табл. 1.).

Таблиця 1

Класифікація конституційних права і свободи людини і громадянина

Категорії	Класифікація
За характером освіти	основні (конституційні) та додаткові (галузеві),
Залежно від суб'єктів	на права і свободи людини та права і свободи громадянина
Залежно від виду суб'єкта	на індивідуальні та колективні (групові)
Залежно від їх генезису	на природні (природжені) і похідні від них (закріплені нормативними актами)
За змістом	на особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні.

Оскільки всі основні права і свободи людини і громадянина утворюють певну систему відповідно до сфер діяльності (цивільні, політичні, економічні, соціальні та культурні), елементи якої не мають чітких кордонів, а їх загальноприйнята класифікація є умовною, то й питання про систему, зміст і склад окремої групи (політичних прав і свобод людини і громадянина) є дуже спірним.

Також можна виділити дві класифікації політичних прав людини. Одна ґрунтується на сфері діяльності людини і розглядає як політичні права всі юридичні можливості, що реалізуються в політиці, інша – передбачає використання особливостей взаємовідносин людини та держави, як критерій участі в організації та діяльності держави [11, с. 17-20].

Додатково можна зазначити, що спочатку політичні права поділяються на групи: група прав участі у суспільно-політичному та державному житті країни; група прав, які забезпечують свободу думок. Надалі, до політичних прав відносяться права, що відбивають приналежність особи до держави (право громадянство, його зміна, право притулку); права та законні інтереси, що впливають із принципу рівності громадян перед законом (право на проведення публічних заходів, право на рівний доступ до державної служби та ін); права, створені задля здійснення принципів народовладдя (виборчі права, право про референдум тощо); політичні свободи (свободу друку та думок, висловлювань; свободу об'єднань) [11, с. 167].

Також до політичних прав і свобод інколи відносять право на самовизначення народу та громадянства. Така позиція є досить спірною. Так, відповідно до ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що закріплює право народів на самовизначення, під яким розуміється право народів вільно встановлювати свій політичний статус та вільно встановлювати свій економічний, соціальний та культурний розвиток [12].

Текст чинної Конституції України також містить певний перелік політичних прав і свобод громадян, до яких належать: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, на участь у професійних спілках (ст. 36); право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, право обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування – виборче право (ст. 38); право рівного доступу до державної служби, а також служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38); право петицій, тобто право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто

звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40) [13].

На прикладі одного з політичних прав – права на свободу об'єднання – це може бути проілюстровано в такий спосіб. Це право включає: а) можливість індивідів об'єднуватися для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів; б) можливість індивідуально чи спільно з іншими членами об'єднання здійснювати його статутні цілі та завдання; в) можливість вимагати від держави та інших суб'єктів не втручатися у внутрішні справи об'єднання, не перешкоджати об'єднанню у виконанні ним своїх статутних завдань, вимагати легалізації громадського об'єднання тощо; г) можливість у судовому порядку захищати права та законні інтереси об'єднань.

Законодавство може містити деякі обмеження політичних прав, викликані об'єктивними соціальними передумовами. До правомірних обмежень політичних прав, що не призводять до скорочення політичної свободи, належать: обмеження політичних прав у надзвичайних обставинах; цензи, встановлювані для політичних прав; умови здійснення політичних прав; попередні конституційні заборони. Так, відповідно до частини четвертої статті 83 Конституції України у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії військового чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування військового чи надзвичайного стану. Відповідно, це положення виступає правомірним обмеженням виборчих прав громадян у період військового чи надзвичайного стану. Щодо цензів як обмежень у здійсненні політичних прав, то Конституція України встановлює загальний віковий ценз для здійснення активного виборчого права – досягнення 18-річного віку (стаття 70). Основною умовою для здійснення політичних прав, як правило, є умова наявності громадянства (статті 36, 38, 39, 70 Конституції України), хоча в деяких випадках для здійснення політичних прав така умова не висувається (стаття 40 Конституції України). Конституція містить і попередні заборони щодо реалізації політичних прав. Зокрема, стаття 37 Конституції України повністю присвячена встановленню обмежень у діяльності політичних партій, забороняючи їм мати воєнізовані формування, а також організаційні структури в органах публічної влади тощо [13].

Зараз можна спостерігати тенденцію адаптації внутрішнього законодавства до міжнародного права у сфері захисту прав людини. Гарантування єдиних стандартів прав людини створює для держав нові зобов'язання щодо вдосконалення своєї законодавчої системи та механізму захисту прав людини.

Згідно з Конституцією України право на «свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів» може бути обмежено законом «в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» (ст. 36) [13].

Необхідно зазначити, що в тексті Конституції України фактично мова йде про два окремих політичних права: 1) право на свободу об'єднання у політичні партії; 2) право на свободу об'єднання у громадські організації.

Партії, їх регіональні і місцеві організації є учасниками виборів, а за виборчими списками політичних партій за чинним законодавством обираються депутати обласних, районних рад, міських рад, Верховної Ради АРК.

Ключовими органами, що забезпечують додержання права на об'єднання у політичні партії та громадські організації є територіальні органи Мін'юсту. Так, відповідно до нормативних документів до компетенції Мін'юсту від-

несені наступні повноваження: забезпечувати вироблення та здійснення державної політики у сфері реєстрації (легалізації) громадських об'єднань, громадських формувань, державну реєстрацію друкованих ЗМІ та інформаційних агентств; здійснювати реєстрацію політичних партій, підтверджувати всеукраїнський статус громадських об'єднань та приймати рішення про втрату всеукраїнського статусу громадських об'єднань; здійснювати контроль за додержанням політичною партією норм законодавства України, статуту партії, вживати заходів у разі порушення партіями законодавства України, звертатися до суду з поданням про анулювання свідоцтва партії або про заборону партії [14].

Якщо звернутися до сучасних визначень політичних прав людини, то вони, як правило, по-перше, зводяться до можливостей активної участі громадян в управлінні державним та громадським життям. У цьому деякі права звичайно називаються свободами (свобода зборів тощо). Розмежування права і свободи носить часто умовний характер, оскільки кожне право передбачає і ґрунтується на своїй свободі. Водночас свобода мислиться як право вільно мислити та діяти. У Загальній Декларації прав людини використовується навіть вираз: «право на волю свободи». По-друге, іноді вони виводяться з характеристики статусу людини у системі політичних відносин суспільства. Виділяють особистісний, громадянський та політичний статуси. Політичний статус людини відбиває права та обов'язки у нормативно-політичному існуванні людини. По-третє, низка авторів змістовно визначають політичні права як «захід можливої поведінки громадянина щодо здійснення політичної влади». Відмінною рисою всіх політичних прав є те, що вони безпосередньо пов'язані з організацією та здійсненням політичної влади в державі, володіючи при цьому яскраво вираженим політичним змістом. Зведення політичних прав до проблеми політичної влади та розгляд їх реалізації в контексті політичного владарювання є лише одним із аспектів політичних прав. Так само як політику не можна зводити до політичної влади, так і політичні права не можна зводити лише до реалізації прав у галузі політичного владарювання суб'єктів. [15, с. 34-37].

Дуже важливим серед політичних прав – є право на проведення зборів та інших масових заходів (мітингів, походів, демонстрацій тощо). Основною метою громадського заходу служить вільне вираження думки та висування певних вимог з різних соціальних, економічних, політичних та інших питань. Для проведення публічного заходу учасники зобов'язані повідомити відповідні місцеві органи виконавчої влади та органи влади суб'єктів держави.

Слід наголосити на такому проблемному питанні як порушення виборчих прав громадян. Це пов'язано з тим, що нині не створено ефективного механізму захисту виборчих прав. Очевидно, що це питання також потребує законодавчого вирішення із закріпленням підсудності з урахуванням специфіки даних суперечок, термінів їх розгляду. Водночас потребує зміни і сама процедура взаємодії громадян та виборчих комісій. Громадяни повинні мати доступ до повної інформації про те, як їм взаємодіяти з виборчими комісіями, наприклад, як слід подавати скаргу до них, як ця скарга буде передана на розгляд до вищої комісії, за рахунок яких коштів буде відбуватися процедура передання скарги. Нині порушення виборчих прав розглядаються судами загальної юрисдикції, оскільки всі виборчі суперечки відносяться до їх підсудності. Багато правознавців стверджують, що віднесення цієї категорії справ до підсудності судів загальної юрисдикції є неприпустимим. У цій сфері, одним із найбільш гострих, є питання наявності інформації про розгляд судом скарги. Практика показує, що механізм взаємодії судів та виборчих комісій дуже складний, що не сприяє оперативному

та результативному розгляду скарги. У зв'язку з цим, необхідно на законодавчому рівні ввести обов'язок суду у встановлені терміни сповіщати громадян про результати та перебіг справи, що розглядається. [3, с. 5]

Можна підбити підсумки, що конституційні політичні права і свободи – це ті конституційні можливості людини і громадянина, в реалізацію яких не повинна втручатись держава, її органи і посадові особи, органи і посадові особи місцевого самоврядування. Політичні права задовольняють потреби людини в її самореалізації у політичній сфері, зокрема в участі у процесах управління державними і суспільними справами. Політичні права і свободи спрямовані на реалізацію громадянина як активного, самостійного вільного учасника політичного процесу. Таким чином долається відчуження особи від держави й реалізується фундаментальний принцип взаємовідносин між демократичною державою та її громадянами – право на участь в управлінні державними справами. [5, с. 38]

Висновки. Отже, особливістю системи політичних прав і свобод людини й громадянина є те, що кожне право цієї системи має одночасно різні характеристики і функції, має прояв у різних формах та займає відповідне місце у загальній системі. Діяльність людини є дуже різноманітною, особливо у політичній сфері, у зв'язку з чим, визначити вичерпний перелік політичних прав і свобод не є можливим. Тому не випадково, досліджуючи вищевказані класифікації, ми виявили різні міркування щодо даної групи прав. Наприклад, свободу думки і совісті іноді інтерпретують не тільки як особисту свободу, а й як політичну.

Важливо зазначити, що сама людина має бути готова до свідомого здійснення політичних прав і свобод, оскільки прийняття лише обдуманого рішення – це запорака правомірної поведінки та досягнення бажаного результату. Неабияку роль у прийнятті правильного рішення відіграє політична культура людини, що дозволяє робити політичний вибір, знаходити правильне рішення і усвідомлювати вчинювані дії у кожній конкретній ситуації.

Важливим питанням у теперішніх умовах є встановлення конкретних заходів політичної та юридичної відповідальності державної влади загалом та вищих посадових осіб зокрема. З метою ефективної охорони та захисту прав і свобод потрібен подальший розвиток судової реформи, удосконалення правоохоронної системи в цілому. Тобто, нині забезпечення конституційних політичних прав і свобод та їх реалізація мають стати одними зі стратегічних пріоритетів побудови правового, демократичного соціально-орієнтованого українського суспільства.

Найбільші проблемні питання виникають при захисті виборчих прав громадян, є чимало проблем у ході розгляду скарг щодо порушення саме цього виду політичних прав громадян. Це пов'язано з тим, що в даний час немає ефективно створеного механізму захисту виборчих прав. Суспільні відносини динамічно змінюються, зокрема й у виборчій сфері. Очевидно, що законодавство також потребує постійного вдосконалення.

Таким чином, слід зазначити, що для ефективної реалізації політичних прав громадян необхідна їх реалізація на рівні міжнародно-правових стандартів. Має бути забезпечена матеріальна можливість реалізації політичних прав та свобод громадян, також потрібно створити правовий механізм та виробити процедуру забезпечення реалізації політичних прав та свобод громадян, закласти підвалини для формування системи захисту даних прав, у разі порушення.

Отже, політичні права людини і громадянина засновані на політичній свободі і є встановленими конституційно-правовими нормами можливості (правомочності) активної участі громадян в управлінні державним та громадським життям. Тому законодавця, й суспільство в цілому, чекає складна і відповідальна робота щодо унормування дієвих механізмів реалізації політичних прав і свобод громадян. Інакше, легітимні форми політичної участі громадян можуть перетворитись на неправомірні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букач, В., Камінська, Н. і Медвідь, Л. 2021. Інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Вип. № 21 (1). 2021. С. 39-46.
2. Шаповал Т. Загальні характеристики політичних прав і свобод. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2007. № 4. С.41-46.
3. Атаманова, Н., Тицька, Я. Теоретико-правові аспекти реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в демократичному суспільстві. *Знання європейського права*. Вип. 1, 2022. С. 3-6.
4. Велика хартія вольностей: Міжнародний документ від 1215 року. Електронний документ. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XII/1120-1140/Charta_1136_1215/charta_1136_1215.phtml?id=12823 (дата звернення: 12.10.2022 року).
5. Ільницька У. Політичні права і свободи громадян: нормативно-правове забезпечення та механізми реалізації у демократичних державах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Вип. 185. Миколаїв, 2012. С. 37-41.
6. «Про дух законів» Ш. Монтеск'є. Електронний ресурс. URL: <https://what.com.ua/sharl-lyi-monteskie-pro-dyh/> (дата звернення: 13.10.2022 року).
7. Лазарева М.Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2020. С. 51-53.
8. Грабильніков А. Конституційне право громадян України брати участь в управлінні державними справами: проблеми теорії і практики: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2006. 19 с.
9. Гранчак І. Декларація прав людини і громадянина і її вплив на формування світової суспільної думки. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Права і свободи людини та сучасний суспільний прогрес» (24-25 лютого 1999 року). Ужгород, 1999. С. 155 – 157.
10. Заворотченко Т. Гарантії реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 95-99.
11. Конституційне право України : підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків : Право, 2020. 592 с.
12. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 року. Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 14.10.2022 року).
13. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.10.2022 року).
14. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 / *Урядовий кур'єр*, 11.07.2014. № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-n#Text> (дата звернення: 15.10.2022 року).
15. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.